Besiendershuis
Aanjaagfonds Verleden Beleefd
Gemeente Nijmegen

april 2024
Jan-Wieger van den Berg &
Jade Kerste

500 JAAR BESIENDERSHUIS

INLEIDING

Het Besiendershuis is een van de iconische beeldmerken van Nijmegen. In 2025 staat het pand er al 500 jaar; geworteld in de geschiedenis, gericht op de toekomst, en altijd reagerend op de steeds veranderende stad. Besiendershuis is een huis van verbeelding: het pand en de organisatie zijn ingericht op het ontwikkelen van culturele residenties en het presenteren van publieksgerichte artistieke programma's ten behoeve van de stad.

De missie van onze organisatie is om dit unieke Nijmeegse erfgoed in te zetten om de bewoners van Nijmegen door middel van verbeelding te inspireren en uit te dagen rond onderwerpen die de stad vorm geven. Het gaat hier om thema's langs langlopende maatschappelijke en culturele lijnen: grote problemen of kleine gevoeligheden; met sporen in het verleden of juist gericht op de toekomst. Op deze manier dringen we door tot de haarvaten van onze cultuur.

Kunst en cultuur is telkens de sleutel voor het krijgen van inzichten rond stedelijke en mondiale vraagstukken. Verbeelding is een manier om soms complexe thematiek te visualiseren en beleefbaar te maken. Besiendershuis legt met inzicht en tact de verbinding met maatschappelijke vraagstukken, in een vorm die de betekenis van kunstenaars voor onze samenleving aantoont en zichtbaar maakt.

"De ziel van een plek ('spirit of place') is de combinatie van tastbare en niet-tastbare elementen die samen een plek maken tot wat die is. De ziel van een plek wordt gemaakt door gebruikers en iedereen die actief betekenis kan geven aan een plek."

Unesco

Besiendershuis heeft zich in veertien jaar bewezen als aanjager van de verbeelding. De ziel van deze plek legt hiervoor een bijzonder fundament, en de artistieke gevoeligheid van onze gasten is hierin een belangrijke motor. Als het over' plekken' gaat, bezielde plekken, en dit is er een, heeft Unesco daar zelfs een definitie voor. De ziel van een plek ('spirit of place') is de combinatie van tastbare en niet-tastbare elementen die samen een plek maken tot wat die is. De ziel van een plek wordt gemaakt door gebruikers en iedereen die actief betekenis kan geven aan een plek.

Om het 500-jarig bestaan van het Besiendershuis groots te vieren en het huis op een nieuwe manier onder de aandacht te brengen van Nijmegenaren, willen we een hedendaags beeldend kunstenaar vragen om het huis te transformeren tot een in het oog springend kunstwerk.

AANLEIDING

In 2025 staat het Besiendershuis 500 jaar in Nijmegen. Dat verdient een feestje! In die 500 jaar zijn de (beneden)stad en de wereld fundamenteel veranderd. We stellen ons het huis voor als een UFO, een eigenzinnig object bestand tegen de verstrijkende tijd, ondertussen de almaar doordraaiende wereld observerend, zoals het een besiender betaamt.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog heeft het een culturele functie gehad, als woonhuis voor kunstenaars, maar ook als expositie- en ontmoetingsplek voor de culturele scene. Sinds 2010 maken wij een cultuurprogramma in en vanuit dit huis. Besiendershuis is een huis van verbeelding: het pand en de huidige organisatie zijn ingericht op het ontwikkelen van culturele residenties en het presenteren van publieksgerichte artistieke programma's ten behoeve van de stad. De kunstenaars, denkers en makers die we de afgelopen jaren hebben mogen ontvangen, hebben keer op keer de betekenis van het huis in woord, gebaar, beeld en geluid opgerekt.

Het huis is markant, en die kwaliteit heeft het te danken aan de uitgesproken historische architectuur (Nederrijnse gotiek), maar zeker ook aan de soms lompe stedenbouwkundige ingrepen uit de tweede helft van de vorige eeuw: het zogenaamde Groene Balkon en de povere jaren '80 architectuur die in de nabijheid zijn opgetrokken. Het voelt alsof het Besiendershuis hier niet helemaal meer op zijn plek is. Het lijkt een 'fremdkörper' te zijn geworden, een overblijfsel uit het verleden.

PROJECTDOEL

Besiendershuis is een gekoesterd rijksmonument waar zorgvuldig mee om moet worden gegaan en is mede daardoor een nostalgisch venster op een verdwenen verleden. Maar kunst, waar wij ons als organisatie en gebruiker van het huis mee bezig houden, ontregelt, bevraagt, en verschuift perspectieven. Daarom geven we een gerenommeerd hedendaags kunstenaar de opdracht om een site-specific kunstwerk te maken met het Besiendershuis zelf. Met dit kunstwerk, deze ingreep/installatie, wordt zichtbaar hoe kunst de alledaagse blik kan veranderen, en wordt het monument op een nieuwe wijze zichtbaar in de stad. Het erfgoed wordt zélf het kunstwerk en een instrument dat de toekomst aanwakkert, in plaats van dat het zich als vanzelfsprekend vlijt aan het verleden.

Het kunstwerk draagt de betekenis van onze organisatie voor de stad uit en weerspiegelt de ziel van Nijmegen: een oude stad met een jonge geest.

DOELGROEPEN

Duizenden mensen fotograferen jaarlijks het Besiendershuis. Het pand intrigeert door zijn iconische verschijning tussen de vaak middelmatige architectuur van een jaar of dertig geleden.

Ons beoogde publiek zijn allereerst alle Nijmegenaren. Dat zijn de dagelijkse gebruikers die soms gedachteloos de stad passeren. Deze groep willen we verrassen in hun eigen stad, met deze bijzondere artistieke ingreep. We willen ze laten zien wat kunst kan doen.

Daarnaast natuurlijk ook alle bezoekers van de stad: de dagjesmensen, de passanten die via de cruises Nijmegen bezoeken, en de duizenden Vierdaagse bezoekers. Nijmegen profileert zich als old city met een young vibe. Die jonge vibe willen we hier expliciet beleefbaar maken met iconisch erfgoed als basis.

Verder beogen we artistiek gezien met deze opdracht het nationale kunstenveld te bereiken, niet alleen in de stad, maar zeker ook ver buiten onze grenzen. We werken met kunstenaar(s) met een internationale uitstraling.

OPENING

We willen de verjaardag van het huis vieren met de onthulling van de kunstopdracht. Rond 1 juli 2025 zal dit gebeuren met een openbaar publieksevenement, een echt verjaardagsfeest, waarbij Nijmegenaren welkom zijn voor een feestelijk drankje, hapje, muziek en kunst. Plannen daarvoor zijn nu in de maak.

OMSCHRIJVING KUNSTOPDRACHT

We zoeken een groot en krachtig gebaar, een visueel en inhoudelijk contrast met het monument, een beeldend element in de stad dat verbaast, de verbeelding aanwakkert en verwachtingspatronen doorbreekt. We zoeken een kunstenaar die gevoel heeft voor de context van een monument in een woelige omgeving, die met beeldende kracht en inventiviteit de betekenis van het huis, het monument, op scherp zet. We

Niels Albers, Erwin Wurm, Frank Havermans,
Tanja Smeets, Gijs van Vaerenbergh, Steve Messam

zoeken een kunstenaar die dit kan vertalen naar een overdonderend kunstwerk dat na blijft zoemen in de gedachten van de stad en bezoekers. Dit vraagt om een kunstenaar met een internationale signatuur en een kunstenaar die ervaring heeft in de uitvoering van opdrachten in de openbare ruimte en kennis heeft van procedures rond de uitvoering van dergelijke opdrachten en die daar inventief op kan reageren.

Het wordt een tijdelijk kunstwerk. Dit vergroot de mogelijkheden om het contrast met het monument verder op te rekken, omdat uiteindelijk het huis na een paar maanden weer kan terugkeren naar de rol van 'gekoesterd Rijksmonument'. Aan het begin van de zomer van 2025 willen we het kunstwerk gerealiseerd hebben.

RANDVOORWAARDEN

- Het kunstwerk laat het rijksmonument intact;
- Het kunstwerk is van tijdelijke aard, beoogde periode 1 juli - 1 oktober 2025;
- Het kunstwerk voldoet aan veiligheidseisen, is weer- wind en brandbestendig;
- Het kunstwerk is naar buiten gericht, prominent zichtbaar vanaf de Waalkade;
- Ingrepen in het interieur zijn niet uitgesloten.

AANVRAAG BIJ AANJAAGFONDS

De opdracht is een fikse opgave. De eerste stappen liggen aan onze kant door het scherp formuleren van de opdracht en de uitgekiende keuze voor de kunstenaar die de definitieve opdracht gaat uitvoeren.

We gaan in aanloop twee kunstenaars opdracht geven om een schetsvoorstel uit te werken. Dit om in twee verschillende trajecten de zoektocht naar verbeelding te kunnen volgen en ook voor ons onverwachte denkrichtingen te kunnen ontdekken. Alleen dat traject is al bijzonder boeiend, om te zien hoe twee verschillende artistieke onderzoekslijnen nieuwe wegen en oplossingen gaan vinden binnen de gestelde kaders. Hoe kijken ze naar het monument? Naar de stad Nijmegen, naar de inpassing van het monument in de omgeving?

We vragen voor deze schetsfase geen tot in de puntjes uitgewerkt voorstel, maar vragen om een denkrichting, een positionering van het kunstwerk binnen de stad, binnen het denken

over erfgoed en monumenten en een positie in artistieke zin als bijdrage aan het actuele cultuurveld. Dit levert twee ruwe voorstellen op, waarna we onze definitieve keuze bepalen. De kunstenaars die we uit onze longlist geselecteerd hebben staan midden in het actuele kunstdiscours en hebben ruime ervaring in de uitvoering van grote opdrachten in de openbare ruimte.

We vragen de twee partijen om eind juni een schetsvoorstel en een denkrichting aan ons voor te leggen van waaruit we de definitieve keuze maken. Vanaf dat moment gaat de gekozen kunstenaar een uitgewerkt voorlopig ontwerp ontwikkelen. Ook dit traject zal veel onderzoek en arbeid vragen teneinde de kunsttoepassing met alle randvoorwaarden zowel artistiek, productioneel als wel praktisch, scherp en uitvoerbaar te maken. Dit is het fundament van de volgende fase: het definitieve ontwerp. De eventuele bijdrage uit het aanjaagfonds gaan we dus inzetten voor dit onderzoeksproject, van schetsontwerp tot en met voorlopig ontwerp. Het traject daarna (productie, uitvoering) gaan we financieren met andere fondsen die kunstopdrachten in de openbare ruimte ondersteunen: Mondriaanfonds regeling opdracht, Vlaams cultuurfonds, BPD cultuurfonds.

TOELICHTING BEGROTING

De opdracht is gefaseerd in drie onderdelen: 1. schetsfase, 2. voorlopig ontwerpfase en 3. DO + productiefase. We vragen bij het Aanjaagfonds € 19.750 aan voor de uitvoering van fase 1 en 2. In fase 2 wordt de basis gelegd voor de uitvoering van de kunstopdracht. Onderzoek, ontwerp, productie en realisatie worden in deze fase op mogelijkheden en uitvoerbaarheid onderzocht en getoetst. Dit vooronderzoek komt overeen met de criteria die in deze regeling gesteld worden.

BEOOGD TIJDSPAD

April 2024	Aanvraag bij Commissie BK en Aanjaagfonds
Juni 2024	Presentatie schetsopdracht - definitieve keuze kunstenaar
Juli 2024	Aanvraag fondsen voor uitvoering en productie
Augustus 2024	Start VO, mogelijkheid korte residentie
Oktober 2024	Uitslag overige fondsen bekend

December 2025	Presentatie VO
Februari 2025	Presentatie DO
Maart-mei 2025	Uitvoeringsfase
Juni 2025	Residentie en constructie kunstopdracht
1 juli 2025	Onthulling van het kunstwerk en viering van de verjaardag

Het bovenhuis. Artist in residence.

Het benedenhuis

foto Jaap Scheeren

NOX